

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет економіки та управління

Кафедра економіки та глобалістики

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«Сучасний стан та перспективи розвитку ринку пшениці в Україні та світі»

Виконав: студент групи ЕУБ-41

Кучер Михайло

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Шиманська О. П.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

Зміст

Вступ.....	3
1. Економічна природа ринку зерна та інституційно-правові механізми його функціонування	6
2. Аналіз сучасного стану, тенденцій розвитку світового та українського ринку пшениці	16
3. Перспективи розвитку ринку пшениці в Україні.	23
Висновки.....	26
Список використаних джерел.....	27

Вступ

Актуальність дослідження. Аграрний сектор, виконуючи фундаментальні функції забезпечення продовольчої безпеки, формування експортного потенціалу й підтримки соціально-економічної стабільності, є системоутворюючою складовою національних економік більшості країн світу. У XXI столітті важливість аграрної сфери лише посилюється: темпи зростання населення Землі, зміни клімату, нестабільність торговельних потоків і зростаючий тиск на природні ресурси створюють структурний дефіцит продовольства та загострюють конкуренцію за зернові культури. На цьому тлі ринок пшениці відіграє ключову роль, адже остання забезпечує близько 20 % світового споживання калорій і є базовим інгредієнтом продовольчого кошика для сотень мільйонів людей.

Пшениця належить до стратегічних культур, що мають найвищий рівень впливу на світову продовольчу безпеку. Її виробництво та збут формують основу глобального зернового балансу, а зміни у стані ринку пшениці є індикатором стабільності аграрних систем сучасних держав. Світовий ринок пшениці характеризується значною мінливістю, зумовленою комбінацією природних, економічних і політичних факторів. Коливання врожайності через посухи, повені та інші кліматичні аномалії, періодичні обмеження експорту ключовими країнами, стрибки цін на енергоносії та добрива, геополітичні та військові конфлікти, а також зміни у світових логістичних ланцюгах – усе це визначає як коротко-, так і довгострокову кон'юнктуру ринку.

Для України ринок пшениці має особливе економічне й стратегічне значення. Україна традиційно входить до групи провідних виробників і експортерів зерна, забезпечуючи помітний внесок у світову торгівлю пшеницею та відіграючи важливу роль у формуванні продовольчої рівноваги на регіональних ринках Близького Сходу, Північної Африки та Азії. Вітчизняне зернове виробництво є одним із ключових драйверів економічного розвитку, джерелом валютних надходжень та важливим

сегментом зайнятості населення.

Разом з тим сучасний стан українського ринку пшениці формується під впливом складних і нестандартних викликів. Починаючи з 2022 року, аграрний сектор України зазнав суттєвих трансформацій, зумовлених воєнними діями, блокадою морських портів, порушенням логістичних ланцюгів, зміною географії експорту та підвищенням ризиків виробництва. Сучасні умови функціонування ринку характеризуються нестабільністю цін, високою волатильністю експортних потоків, зниженням доступності ресурсів для виробництва, зокрема пального й мінеральних добрив, а також необхідністю адаптації до нових державних і міжнародних регуляторних вимог. У цих умовах оцінка поточного становища, виявлення тенденцій і визначення перспектив розвитку ринку пшениці набуває особливої наукової та практичної значущості.

Дослідження глобальних та національних тенденцій ринку пшениці дає можливість комплексно оцінити поведінку суб'єктів ринку, вплив макроекономічних і природно-кліматичних чинників, формування цінової кон'юнктури, а також перспективи виробництва та експорту. Такий аналіз є необхідним для розроблення ефективної аграрної політики, оптимізації логістичних маршрутів, підвищення конкурентоспроможності українських аграріїв та посилення ролі України у світовій торгівлі с/г продукцією.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження сучасного стану ринку пшениці та оцінка його перспектив розвитку з урахуванням внутрішніх трансформацій і зовнішніх викликів глобального продовольчого ринку.

Об'єкт дослідження – ринок пшениці. Предмет дослідження – сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняного та світового ринку пшениці.

Мета курсової роботи – оцінити сучасний стан ринку пшениці в Україні та світі, виявити ключові тенденції його розвитку та обґрунтувати перспективи функціонування у середньо- та довгостроковому періоді.

Завдання курсової роботи:

- дослідити економічну природу ринку зерна та охарактеризувати його інституційно-правові механізми;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку світового ринку пшениці, включаючи динаміку виробництва, споживання, торгівлі та цін;
- здійснити комплексний аналіз структури, особливостей функціонування та конкурентних переваг українського ринку пшениці;
- визначити основні проблеми й ризики, які впливають на розвиток українського ринку пшениці;
- обґрунтувати можливі сценарії та перспективи розвитку ринку пшениці в Україні.

Методологія дослідження. Дослідження базується на застосуванні сукупності загальнонаукових і спеціальних методів:

- аналітичного, що використовується для виявлення структурних та факторних характеристик світового й українського ринку пшениці;
- порівняльного, який дозволяє зіставити тенденції розвитку ринків різних країн;
- економіко-статистичного, застосованого для аналізу динамічних рядів виробництва, експорту, імпорту та цін;
- графічного, що забезпечує наочність подання даних та виявлення тенденцій;
- методу узагальнення – для формування висновків та узгодження аналітичних результатів.

Структура роботи. Міждисциплінарна курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 28 сторінок.

1. Економічна природа ринку зерна та інституційно-правові механізми його функціонування

Ринок зерна є відкритою, динамічною та багаторівневою організаційно-господарською системою, у межах якої відбувається реалізація економічних інтересів виробників, посередників, переробників та кінцевих споживачів. Центральним елементом ринку зерна виступає процес купівлі-продажу зерна та продуктів його переробки на засадах конкуренції та цінової рівноваги. Як складна економічна система, ринок зерна характеризується ознаками цілісності (взаємопов'язаність усіх елементів), ієрархічності (розподіл функцій між ланками виробництва, переробки та збуту) та інтегрованості (включеність у світові аграрні ринки й глобальні логістичні ланцюги).

Диференційована продукція зернового господарства, що охоплює пшеницю, кукурудзу, ячмінь та інші зернові, призначені для потреб переробної й харчової промисловості, комбікормового виробництва, внутрішнього споживання, формування стратегічних резервів і зовнішньої торгівлі складає *об'єкт ринку зерна*. Стосовно *суб'єктів ринку*, ними є виробники зернових культур, заготівельні та трейдингові компанії, елеваторні підприємства, перевізники, експортно-орієнтовані оператори, а також державні та недержавні інституції, що забезпечують регуляторний та інфраструктурний супровід ринку [1, с. 66].

Значущість ринку зерна для економічного розвитку країни визначається його впливом на формування національного продовольчого балансу, функціонування пов'язаних галузей (тваринництво, харчова промисловість, логістика, портова інфраструктура) та забезпечення валютних надходжень від експорту. У воєнних умовах ринок зерна набув також стратегічного виміру, оскільки стабільність його роботи визначає продовольчу безпеку, стійкість аграрного сектору та здатність держави підтримувати критичні бюджетні видатки.

Основні цілі функціонування ринку зерна включають:

- забезпечення держави та населення продовольчими ресурсами

належної якості;

- формування стабільної сировинної бази для переробної промисловості та тваринництва;
- розвиток ефективної логістичної інфраструктури, що забезпечує рух зерна від виробника до кінцевого споживача;
- проведення державних закупівель, формування інтервенційного фонду та здійснення ринкових інтервенцій з метою стабілізації цін;
- забезпечення стабільного й прогнозованого експорту зернових культур відповідно до міжнародних зобов'язань та кон'юнктури світового ринку.

Ринок зерна функціонує на засадах конкурентності, регульованості, інформаційної прозорості, багатоканальності збуту та багатоукладності виробництва, що передбачає співіснування великих агрохолдингів, середніх підприємств та малих фермерських господарств. Відносини між суб'єктами даного ринку формуються в процесі виробництва, укладення контрактів, проведення торговельних операцій, використання системи біржового та позабіржового ціноутворення, розподілу прибутку та аграрної ренти.

Функціонування ринку зерна в Україні забезпечується комплексом нормативно-правових актів, які охоплюють аспекти:

- стандартизації та сертифікації якості зерна;
- правил зберігання, транспортування та експорту;
- регулювання біржової торгівлі та ф'ючерсних контрактів на зернові;
- державної підтримки аграрного сектору;
- формування та використання державного інтервенційного фонду;
- забезпечення прозорості операцій через електронні та біржові платформи.

У світовій практиці ключову роль відіграють міжнародні інституції – FAO, WTO, OECD, Міжнародна зернова рада, які формують правила торгівлі, методики оцінки врожайності та глобальні прогнози, що визначають кон'юнктуру світового ринку. Для України інтеграція у ці регуляторні

механізми має вирішальне значення з огляду на її статус одного з провідних експортерів пшениці та інших зернових. На рис. 1.1 відображена взаємодія «гравців» на досліджуваному ринку

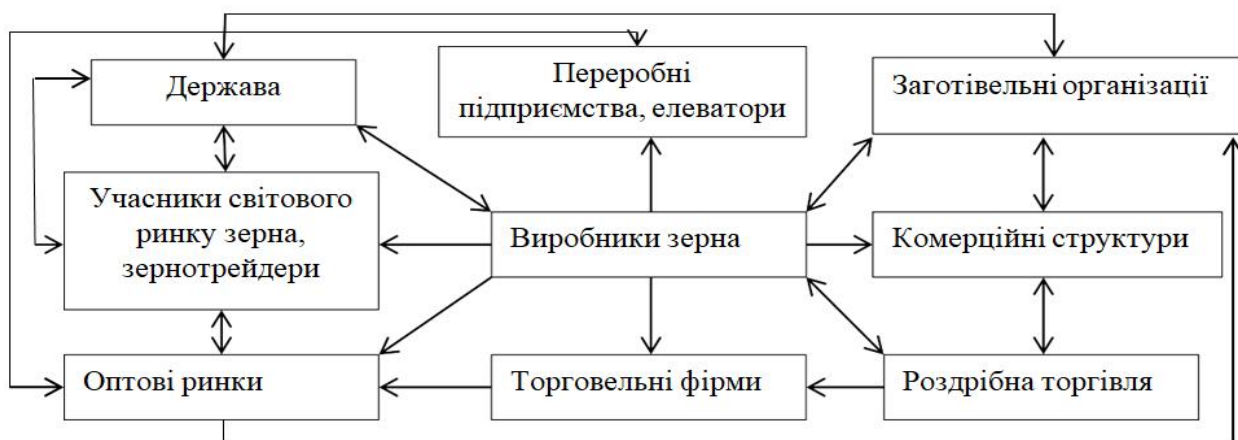

Рис. 1.1. Схема взаємодії «гравців» ринку зерна

Ключовим суб'єктом ринку зерна виступають його виробники, які формують первинну пропозицію та забезпечують надходження зернової продукції в обіг через канали прямих продажів, біржові та позабіржові операції, кооперативні структури, посередницькі компанії, трейдингові корпорації тощо. Саме вони визначають початкову якість, структуру та обсяги товарної маси, що зумовлює подальші ринкові процеси та формування цінової кон'юнктури. Функціонування ринку зерна зумовлюється комплексом внутрішніх і зовнішніх факторів, а також суб'єктивних і системно об'єктивних детермінант, які не піддаються впливу окремих учасників ринку. До *системних (об'єктивних) факторів* належать насамперед географічні умови (віддаленість від світових ринків збуту, доступність портової інфраструктури), природно-кліматичні параметри, ґрунтові та агрокліматичні характеристики, зовнішньополітичне середовище, міжнародна кон'юнктура продовольчих ринків, а також глобальні тенденції змін клімату. Ці чинники, маючи довгостроковий характер, становлять водночас природні обмеження та можливості розвитку зернової галузі. До *суб'єктивних (керованих) факторів* належать: зовнішньоекономічна політика держави, рівень макроекономічної стабільності, ступінь розвитку транспортно-логістичної інфраструктури,

доступність фінансування для аграрних підприємств, транспортні тарифи в транзитних країнах, продуктивність землеробства, технологічний рівень виробництва та врожайність зернових культур. Значна частина цих факторів може регулюватися державою або змінюватися внаслідок управлінських рішень виробників, інвесторів і логістичних операторів.

Аналізуючи ринок зерна, необхідно враховувати його специфічні характеристики, які відрізняють його від інших товарних ринків, а саме: нееластичність попиту та пропозиції, що зумовлює високі коливання цін навіть за незначних змін виробництва чи споживання; сезонність, пов'язана з циклічністю виробництва, збору врожаю та формування пропозиції; дворівневність; державна підтримка, що проявляється через дотації, субсидії, інтервенції, страхування ризиків та формування продовольчих резервів; глобальність, оскільки ринок зерна інтегрований у світові торговельні ланцюги та чутливий до міжнародних цін, політики великих експортерів і стану світової логістики (рис. 1. 2).

Нееластичність	Сезонність	Дворівневність	Державна підтримка	Глобальність
Ринок зерна є нееластичним як з точки зору первинної пропозиції, так і за кінцевим попитом	Вирощування зерна характеризується сезонністю та залежить від агрокліматичних умов	Ринок зерна поділяється на первинний і вторинний, де визначальну роль відіграє спекулянтська поведінка, причому її сила зростає від рівня регіонального ринку до рівня глобального ринку, що контролюється кількома великими операторами	Нормальне функціонування ринку зерна забезпечується істотною підтримкою держави	Ціни на регіональному та внутрішньому ринках зерна суттєво залежать від цін світового ринку. Найбільш чутливими до цін світового ринку є ціни на пшеницю, соняшник, ячмінь

Рис. 1. 2. Ключові риси ринку зерна (побудовано самостійно)

Риси, відображені на рис. 1.2, визначають специфіку функціонування ринку зерна в Україні та світі, формують його вразливість до зовнішніх шоків і зумовлюють необхідність державного та інституційного регулювання.

Факторами, що формують попит та пропозицію на ринку зерна є комплекс макро- та мікроекономічних детермінант – визначників характеру ринкової рівноваги та цінової динаміки. До ключових факторів належать:

рівень цін у країнах-експортерах та на світових біржах (CBOT, Euronext), внутрішні закупівельні ціни, цінова ситуація в країнах-імпортерах, обсяги перехідних запасів, можливості держави щодо проведення закупівель і товарних інтервенцій, собівартість виробництва зерна, а також потреби борошномельної та комбікормової промисловості. Кожний із цих чинників у різний спосіб впливає на мотивацію виробників та трейдерів, визначаючи рішення щодо обсягів продажу, формування запасів або переорієнтації на інші культури.

Пропозиція товарного зерна формується, передусім, у результаті його виробництва, рівень якого залежить від комплексу природно-кліматичних, організаційно-економічних, технологічних і соціально-демографічних умов. Додатково на її обсяги впливають імпортні поставки, перехідні залишки попередніх маркетингових періодів та інфраструктурні можливості щодо зберігання й логістики. У сукупності ці фактори визначають доступний для реалізації обсяг зерна, а отже – і потенціал експорту.

На світовий ринок зерна впливає низка глобальних тенденцій, що формують довгострокові зміни у структурі виробництва, споживання та міжнародної торгівлі. До найважливіших з них належать:

- скорочення посівних площ у країнах із високим рівнем економічного розвитку, що зумовлено переорієнтацією сільських територій на альтернативні види економічної діяльності, екологічними обмеженнями та підвищенням ефективності землекористування;

- нестача придатних посівних площ у країнах із ринками, що формуються, через деградацію та ерозію ґрунтів, надмірну інтенсифікацію виробництва та вплив кліматичних змін;

- зростання чисельності населення планети, що стимулює стійке збільшення споживання зернових для продовольчих і кормових цілей, а також для виробництва біоетанолу;

- зростання ролі пшениці як базового продовольчого продукту у країнах Близького Сходу, Африки та Латинської Америки, де вона активно

витісняє традиційні культури, набуваючи стратегічного значення в системі продовольчої безпеки;

– структурні зміни в країнах, які традиційно культивують рис, передусім у Китаї: урбанізація, зростання доходів і перехід на «західні» моделі харчування призводять до зростання попиту на пшеницю, борошно та продукцію на їх основі.

У сукупності ці тенденції визначають сучасну конфігурацію світового ринку зерна, посилюють конкуренцію між основними експортерами та формують нову структуру глобального попиту, у якій провідне місце належить саме пшениці.

Як показує аналіз, на світовий ринок зерна впливає широкий спектр факторів, серед яких ключовими є зростання чисельності населення планети та відповідне збільшення попиту на зернову продукцію. На відміну від більшості товарів промислового виробництва чи енергетичних ресурсів, зерно є унікальним продуктом без реальних замінників і одночасно необхідним для задоволення базових потреб людини. У цьому контексті експорт зерна набуває не лише економічного, а й політичного значення, оскільки від стабільності і регулярності його поставок безпосередньо залежить продовольча безпека країн, які через природні, кліматичні чи географічні обмеження не можуть забезпечити населення за посередництвом власного виробництва.

Варто зазначити, що зерно є одним із найдешевших товарів на світовому ринку з точки зору співвідношення обсягу та вартості продукту. Тому рентабельність його експорту можлива лише за умови організації масштабних поставок, що дозволяє знизити транспортні та логістичні витрати. На відміну від води, фруктів чи алкоголю, зерно непридатне для безпосереднього споживання, а отже, проходить декілька стадій переробки. Для ефективного використання зерна імпортери повинні мати відповідні переробні потужності, зокрема підприємства борошномельно-круп'яної,

хлібопекарської та комбікормової промисловості.

Особливістю зерна як товару є також підвищені вимоги до умов зберігання та транспортування. На відміну від нафти, вугілля чи металів, зерно потребує підтримання оптимальних температурних та показників вологості під час зберігання. Крім того, обмежені терміни придатності продукту висувають високі вимоги до організації логістики: основними транспортними каналами постачання у світі залишаються морські та залізничні шляхи, а ефективність доставки прямо впливає на якість зерна та економічну доцільність експорту [2, с. 50].

Таким чином, ринок зерна формує складну систему взаємодії виробництва, переробки та логістики, де економічні, технологічні та інституційні чинники взаємопов'язані і визначають стабільність глобального продовольчого забезпечення.

Ціна, попит, пропозиція та конкуренція виступають ключовими рушійними силами розвитку ринку зерна, визначаючи динаміку його функціонування та рівень ефективності. Водночас попит на зерно не можна оцінювати виключно через призму платоспроможності споживачів. Він має враховувати внутрішню нормативну потребу, яка визначається на основі науково обґрунтованих норм споживання продовольства та розрахованої норми витрат зернової сировини на виробництво одиниці кінцевої продукції у конкретний період. Такий підхід дозволяє більш точно визначити обсяг ринку, його структурні потреби та спрямувати ресурси на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Стабільне функціонування ринку зерна забезпечується механізмами конкуренції, які в даному сегменті є доволі високими, що стимулює підвищення ефективності виробництва, покращення якості продукції та оптимізацію логістичних ланцюгів.

Досвід України показує, що досягнення ефективності на ринку зерна у державному секторі часто стримувалося комплексом проблем. Зокрема, до початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України більшість

державних сільськогосподарських підприємств були збитковими через високий рівень корупції в аграрному секторі, низький рівень правової культури керівників, а також через складні бюрократичні процедури адміністративно-правового регулювання сільськогосподарського виробництва [3, с. 210]. Ці фактори негативно впливали на конкурентоспроможність і здатність державних підприємств до інтеграції у внутрішній та зовнішній ринки зернової продукції.

З позитивного досвіду інших країн, зокрема Польщі, можна зробити висновок, що багатосекторне сільське господарство здебільшого формується на основі приватних господарств, що складають близько 76% усіх сільськогосподарських наділів. Держава стимулює розвиток індивідуального фермерства на законодавчому рівні, одночасно підтримуючи політику експортного зростання та зменшення імпортової залежності. Такий підхід вартий уваги для України, оскільки дозволяє концентрувати зусилля на підвищенні експорту національної продукції та забезпеченні конкурентоспроможності українських компаній у рамках зони вільної торгівлі з ЄС.

Основні завдання аграрної політики у зарубіжних країнах включають:

- забезпечення продовольчої безпеки власного населення;
- захист внутрішнього ринку та стабілізацію діяльності аграрного сектору;
- зменшення збитковості підприємств і скорочення імпорту;
- забезпечення конкурентоспроможної продукції, що відповідає світовим стандартам;
- реалізацію програм розвитку аграрного ринку, оновлення механізованих парків і впровадження сучасних технологій;
- забезпечення якості продукції та пільгове кредитування виробників [1, с. 67].

Впровадження аналогічних механізмів в Україні може сприяти підвищенню ефективності внутрішнього ринку зерна, розвитку експортного

потенціалу та інтеграції українського агросектору у глобальні ринкові процеси. Значним прикладом є Європейський Союз, який свого часу запровадив Спільну аграрну політику (САП) відповідно до Римського договору 1957 року. Ініціатором політики стали шість країн – Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург. Згідно зі статтею 33 договору, однією з головних цілей САП стало забезпечення населення аграрною продукцією за прийнятними цінами та підвищення доходів сільського населення, насамперед через підвищення доходів сільськогосподарських виробників на душу населення до рівня, що не поступався доходам міського населення.

Варто зазначити, що щорічні витрати ЄС на реалізацію САП перевищують 40 млрд євро, що складає приблизно 4% бюджету ЄС, тоді як частка валового внутрішнього продукту, створеного за рахунок сільського господарства, становить близько 2%. З усіх витрат на сільськогосподарську політику приблизно 80% спрямовується на дотації для підтримки цін і доходів сільського населення. Лише у Німеччині державні виплати сільському населенню, окрім коштів з бюджету ЄС, перевищують 5 млрд євро, з яких близько 80% спрямовується на соціальне забезпечення. Окрім того, у ЄС передбачені прямі доплати фермерам, які не перевищують попередній рівень виробництва, а також державні виплати за гектар землі у випадку несприятливих умов виробництва.

Позитивний досвід має і США, де адміністративно-правове регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств базується на федеральних програмах підтримки фермерів. Зокрема, фермери, які вирощують зернові культури, отримують кредити від Міністерства сільського господарства США для фінансування виробництва. Зібраний урожай реалізується за ринковими цінами, і фермери розраховуються за кредитами. У випадку зниження ринкових цін нижче контрольного рівня, встановленого Конгресом США, фермер може передати урожай державі за контрольними цінами, розрахувавшись із кредитом та отримавши прибуток.

За умов євроінтеграційного вибору для України особливе значення має дотримання комплексу європейських стандартів та правил, що є умовою допуску вітчизняної продукції на європейський ринок. Згідно з законодавством ЄС, країна-експортер має бути включена до спеціального переліку держав, яким дозволено здійснювати відповідні поставки. Для цього підприємства повинні пройти процедуру легалізації експорту, що передбачає приведення виробничих потужностей та контрольних органів країни у відповідність із санітарними, фітосанітарними та іншими нормативними вимогами ЄС. Перевірка здійснюється шляхом верифікаційних місій (інспекцій), під час яких розробляються рекомендації та фіксується прогрес у їх виконанні. Після виконання всіх вимог Єврокомісія приймає рішення про надання дозволу на експорт конкретного виду продукції та визнання сертифікатів національних контролюючих органів.

На сьогодні більшість зовнішньоторговельних операцій України, включаючи експорт зерна, здійснюється з дотриманням двосторонніх угод та загальних світових правил організації торгівлі. При цьому застосування тарифних методів регулювання та прямого адміністративного впливу обмежене, а пріоритет надається економічним методам, спрямованим на коригування ринкових пропорцій та нетарифні умови торгівлі.

Таким чином, з огляду на викладене, можна зробити висновок про необхідність запозичення позитивного зарубіжного досвіду регулювання зернового ринку з урахуванням національних особливостей економіки України та орієнтації виробника на експорт продукції. Особлива увага повинна приділятися практикам ЄС і США щодо захисту національного виробника через стимулювання внутрішнього споживання, нарощення експорту та обмеження імпорту сільськогосподарської продукції.

Розділ 2. Аналіз сучасного стану, тенденцій розвитку світового та українського ринку пшениці

Загалом аналізуючи сучасний стан та тенденції розвитку світового ринку пшениці, варто зауважити, що у світі поступово сповільнюється зростання попиту на зернові культури, оскільки обсяги виробництва зростають переважно за рахунок підвищення врожайності зернових культур. За прогнозами FAO, протягом наступного десятиліття очікується зниження темпів зростання попиту на зернові порівняно з попереднім десятиріччям. Основними факторами такого сповільнення є повільніше зростання потреби у кормах для сільськогосподарських тварин і птиці, а також зменшення динаміки попиту на зерно для виробництва біопалива та інших промислових цілей. Таким чином, глобальний ринок зернових демонструє тенденцію до стабілізації попиту при поступовому збільшенні пропозиції за рахунок технологічного прогресу та ефективнішого використання сільськогосподарських ресурсів [4].

Крім того, у країнах з високим і середнім рівнем доходу пряме споживання більшості зернових культур у розрахунку на одну особу наближається до рівня насичення, що обмежує потенційне зростання попиту. Значні обсяги зростання світового попиту на продукти харчування зумовлені переважно швидкими темпами приросту населення в країнах із низькими і нижче середнього рівнями доходу [4]. У регіональному розрізі прогнозується, що в Азії споживання пшениці та рису зростатиме переважно через демографічне зростання, тоді як в Африці очікується підвищення споживання проса, сорго та білої кукурудзи. Зокрема, прогнозується, що зростання значення рису у раціоні населення африканських країн призведе до стабільного збільшення його споживання у розрахунку на одну особу.

Незважаючи на те, що зернові культури загалом не так швидко псуються порівняно з іншими продовольчими товарами, деякі продукти на їх основі, такі як хліб та інші види випічки, залишаються досить чутливими до цього фактора. Оскільки зернові забезпечують близько 45 % світових калорій

у раціоні, їхній внесок у загальні втрати калорій та харчові відходи перевищує 50%. За поточних тенденцій, FAO прогнозує збільшення втрат і харчових відходів у зерновому секторі приблизно на 11% до 2033 року порівняно з нинішнім рівнем, що відображає очікуване зростання споживання зернових продуктів у світі [4]. Фахівці прогнозують, що світове виробництво зернових зросте до 2033 року досягне 3,2 млрд т, головню за рахунок збільшення виробництва пшениці та кукурудзи. Очікується, що азійські країни забезпечать близько 40% цього приросту, що відповідає тенденціям останнього десятиліття, причому Китай і Індія залишаються провідними виробниками рису. Країни Африки, де кукурудза та інші фуражні зернові є основними культурами, прогнозовано підвищать свій внесок у зростання світового виробництва зернових порівняно з попереднім десятиліттям. Натомість країни Океанії, ймовірно, не зможуть підтримувати рекордні обсяги виробництва зернових, спостережувані в базовому періоді, у разі реалізації середнього сценарію розвитку аграрного сектору (рис. 2.1).

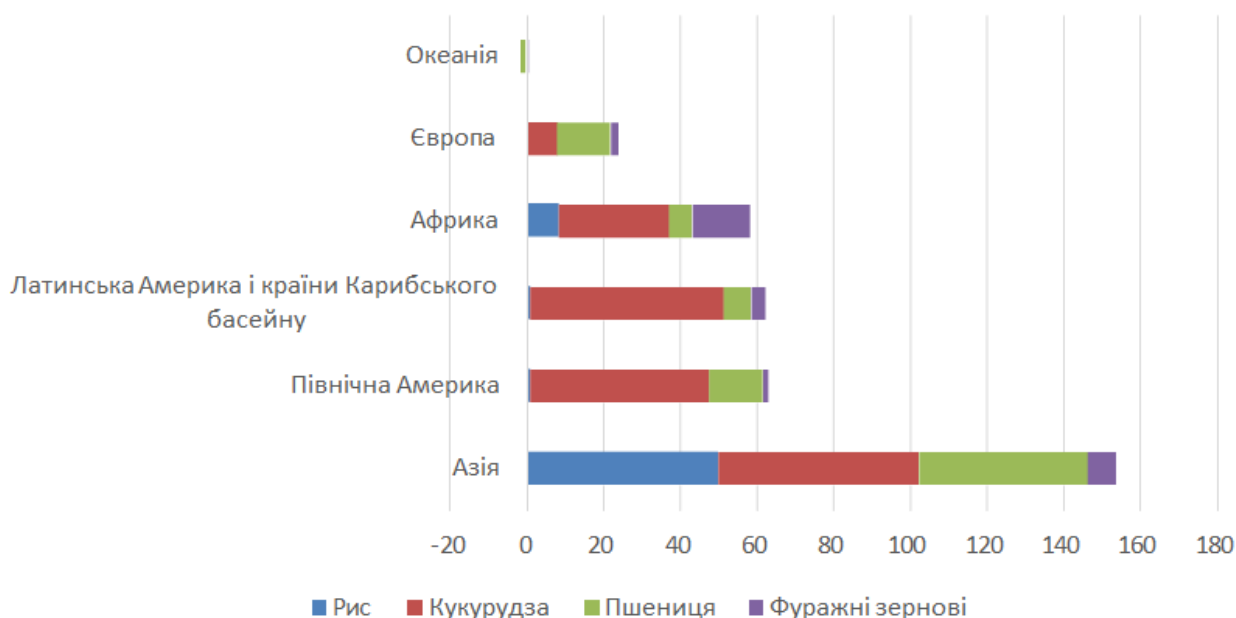

Рис. 2.1. Внесок у зростання світового виробництва зернових (регіональний розріз), 2021-2023–2033 роки, млн т (побудовано за даними [4])

Аналітики очікуєть, що світова торгівля зерновими культурами до 2033 року зросте на 16% до 2033 року, сягнувши 551 млн т. Причому пшениця

забезпечить близько 35% цього приросту, водночас, кукурудза – 52%, а рис – 7%. За даними FAO, міжнародні ціни на пшеницю та фуражне зерно знизилися з недавніх максимумів. За припущень щодо середньої врожайності та геополітичної стабільності, довгострокова тенденція зниження цін у реальному вираженні може відновитися та зберігатися до 2033 року [4]. Експерти FAO також зазначають, що азійські країни залишатимуться лідерами у зростанні попиту на зернові, орієнтованого як на харчове споживання, так і на виробництво кормів. Прогнозується, що у 2033 році 41% усіх зернових культур буде споживатися безпосередньо людьми, 36% – використовуватися на відгодівлю тварин, а решта 23% – на виробництво біопалива та ін. промислові цілі. Однак ці частки різняться залежно від виду зернових: пшениця та рис здебільшого використовуються для харчових потреб, тоді як кукурудза та інші зернові культури, зазвичай, спрямовуються на виробництво кормів для відгодівлі сільськогосподарських тварин і птиці [4]. 48-66% світового споживання зернових культур припадає на п'ять провідних країн-споживачів для кожного окремого виду зерна (рис. 2.2).

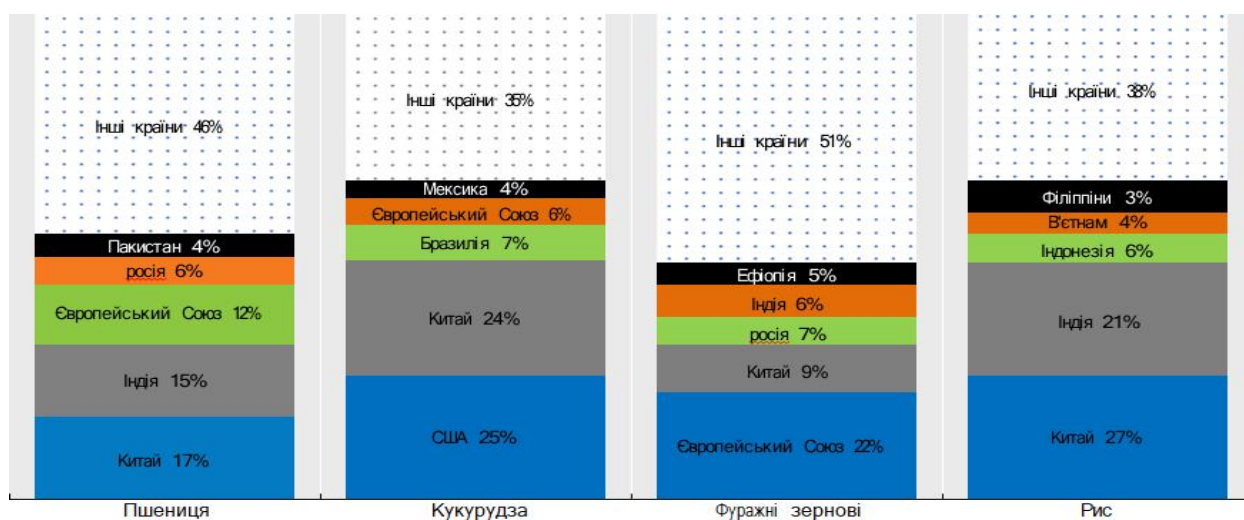

Рис. 2.2. Очікуваний розподіл глобального попиту на зернові культури у 2033 р.

(побудовано за [4])

У глобальному масштабі прогнозується, що збільшення споживання пшениці для харчових потреб більш ніж утричі перевищить споживання для виробництва кормів, особливо в Азії, насамперед у Західній та Центральній

Азії, де пшениця є основою раціону значної частини населення. Одночасно зростає попит на перероблені продукти, що потребує високоякісної пшениці з високим вмістом білка, яку переважно виробляють США, Канада, Австралія та, у меншій мірі, країни Європейського Союзу. Країни Північної Африки та Західної Азії, зокрема Єгипет, Туреччина та Іран, залишатимуться ключовими споживачами пшениці з високим рівнем споживання у розрахунку на особу. Очікується також, що світове виробництво етанолу на основі пшениці відновиться, насамперед в Індії, частково компенсуючи скорочення його виробництва в інших країнах.

Аналізуючи стан та тенденції розвитку українського ринку пшениці, зазначимо, що за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [5], у 2024/2025 маркетинговому році (МР) площа посівів пшениці в Україні становила 4,9 млн га, що на 3,0% більше, ніж у попередньому МР, але на 19,6% нижче за середній показник за останні 5 років. Війна, яку роз'язала РФ проти України, спричинила суттєве скорочення посівних площ під пшеницею. Водночас середня врожайність пшениці у 2024/2025 МР становила 4,6 т/га, що на 0,9 % менше, ніж у попередньому МР, але на 9,2 % перевищує середній показник за п'ять років. Складні погодні умови більш негативно вплинули на ярові культури, тоді як врожайність озимих пшениць залишалася відносно стабільною, оскільки більша частка посівів припадала на озиму пшеницю. Збільшення площ посівів частково компенсувало зниження врожайності, що дозволило оцінити виробництво пшениці у 2024/2025 МР на рівні 22,7 млн т, що на 2,0% вище за попередній МР, але на 12,2% нижче за середній показник за останні п'ять років.

Щодо внутрішнього споживання, у 2024/2025 МР воно становило 6,3 млн т пшениці, з яких 3,8 млн т використано для споживання населенням, а 1,3 млн т – для виробництва кормів. У останні роки споживання як продовольчої, так і кормової пшениці зменшувалося через тимчасову окупацію частини України та вимушену міграцію населення унаслідок повномасштабного вторгнення. Україна традиційно є провідним експортером

пшениці, тоді як імпорт цієї культури завжди залишався мінімальним. У 2023/2024 маркетинговому році (МР) експорт пшениці становив 18,6 млн т, перевищивши на 9,0% відповідний показник попереднього МР. Основним фактором зростання експорту стало запровадження власного морського експортного маршруту, який дозволив зменшити перехідні запаси попередніх періодів. Через обмежені обсяги перехідних запасів, експорт пшениці у 2024/2025 МР складе 16,8 млн т, що на 9,8 % менше порівняно з попереднім МР. Дані рис. 2.3 дозволяють проаналізувати обсяги виробництва, експорту та розміри кінцевих запасів зернових (кукурудзи, пшениці, ячменю) в Україні у 2021/2022–2024/2025 маркетингових роках (до та під час війни).

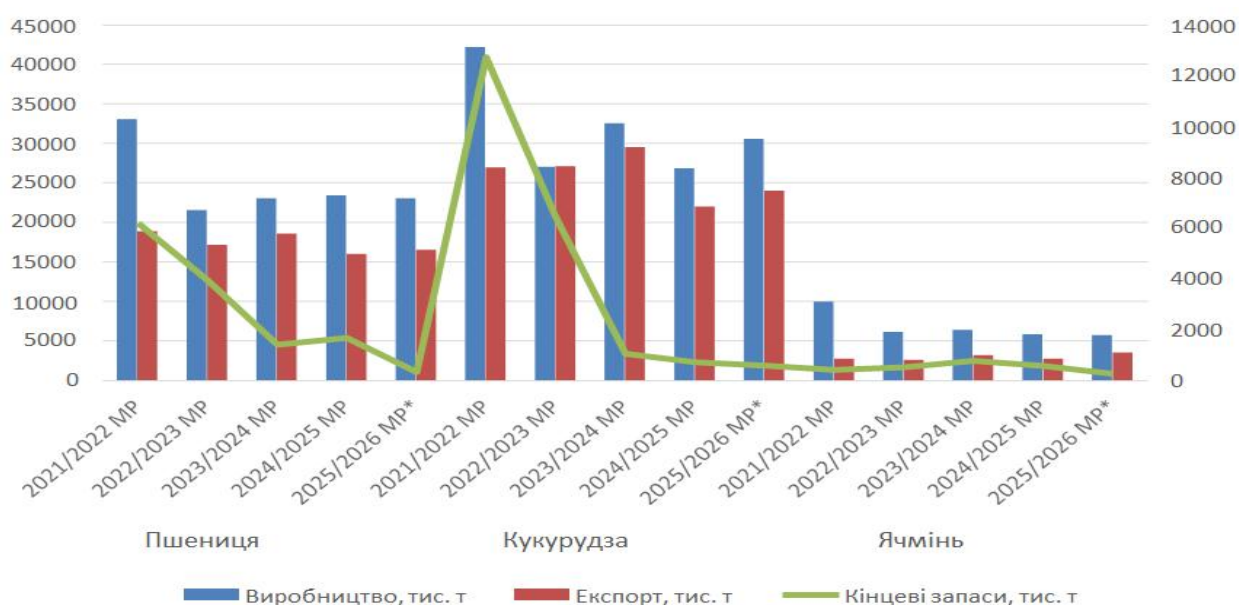

Рис. 2.3. Тенденції виробництва, експорту та кінцевих запасів пшениці, кукурудзи та рисових культур в Україні у 2021/2022 – 2025/2026 МР* (побудовано за [6])

Примітка. * Дані станом на 2 липня 2025 року.

Унаслідок військової агресії росії у 2024/2025 МР порівняно з 2021/2022 МР спостерігається значне скорочення обсягів виробництва та експорту основних зернових культур. Зокрема, виробництво кукурудзи зменшилося на 15,33 млн т (36,4 %), а експорт – на 4,98 млн т (18,5 %); скорочення виробництва відбулося на 9,6 млн т (29,1 %), а експорту – на 2,84

млн т (15,1 %); виробництво ячменю знизилося на 4,12 млн т (41,5 %), а його експорт скоротився на 10 тис. т (0,4 %) (рис. 2.4). Ці дані засвідчують суттєвий негативний вплив воєнних дій на обсяги виробництва та експортний потенціал українського зернового сектора, особливо кукурудзи та пшениці, які традиційно формують основу експортних поставок країни.

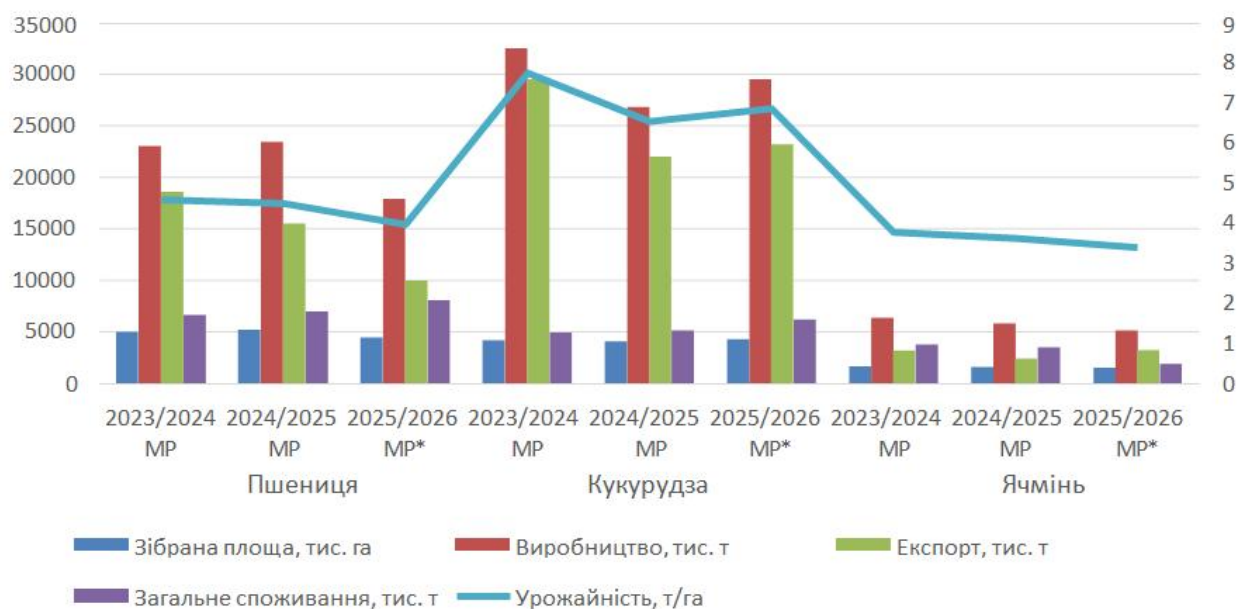

Рис. 2.4. Динаміка та прогноз основних показників зернового ринку України (пшениця, кукурудза, ячмінь, рисові культури), 2023/2024 – 2025/2026 МР* (побудовано за [6])

Примітка. * Дані станом на 18 жовтня 2025 року.

Доцільно зазначити, що несприятливі погодні умови восени 2024 року призвели до скорочення площ під озимою пшеницею. Водночас ефективно організована морська логістика у 2023/2024–2024/2025 МР забезпечила стабільність логістичних витрат на транспортування зернових культур та дозволила Україні швидко й економічно вигідно експортувати великі обсяги агропродовольчої продукції на віддалені міжнародні ринки, мінімізуючи негативний вплив війни на експортний потенціал країни.

Таким чином, у майбутньому доступність земельних ресурсів у світі буде обмеженою через обмеження урядів на перетворення лісів і пасовищ на рілля та постійну урбанізацію. Тому зростання світового виробництва

зернових очікується здебільшого за рахунок інтенсифікації, технологічного вдосконалення та підвищення врожайності, особливо у країнах із середнім рівнем доходу. Збільшення врожайності пшениці прогнозується на рівні 8%, тоді як кукурудзи та рису – на 9 та 10% відповідно, проте регіональні відмінності зберуться через природні умови, різноманіття сортів та локальні обмеження.

Політична нестабільність, контроль за внутрішніми цінами, створення запасів, обмеження експорту та логістичні перебої здатні значно впливати на світові ринки. Водночас зростання виробництва може стримуватися зміною клімату, обмеженим доступом до технологій та недостатніми інвестиціями. Підвищена увага до екологічних стандартів також є несприятливою стосовно інтенсивності виробництва.

У 2023/2024 МР ціни на пшеницю та кукурудзу знизилися після рекордних рівнів 2022 року, тоді як ціни на рис зросли. Велика пропозиція в ключових країнах-експортерах і конкурентний тиск, а також стабільне постачання з України, нижчі ціни на енергоносії та сировину сприяли зниженню волатильності та покращенню настроїв на світовому ринку зернових.

3. Перспективи розвитку ринку пшениці в Україні

Проведене дослідження засвідчило, що Україна має значний потенціал для збільшення виробництва та експорту сільськогосподарської продукції завдяки поєднанню високоякісних ґрунтів, сприятливих природних умов, географічного розташування, кваліфікованої робочої сили та розвиненої інфраструктури для зберігання і логістики [7], [8]. Наявні потужності дозволяють не лише забезпечувати внутрішнє споживання, але й ефективно здійснювати тимчасове зберігання врожаю перед експортом на зовнішні ринки. Для сталого розвитку ринку зернових культур та підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку необхідно здійснювати комплекс заходів державної підтримки, зокрема:

- розвивати наукові дослідження у сфері селекції та виведення нових високоврожайних сортів пшениці, стійких до кліматичних змін та захворювань;
- активізувати залучення іноземних інвестицій у сільське господарство та забезпечувати виробників доступом до кредитів і субсидій;
- модернізувати та розбудовувати інфраструктуру для зберігання продукції з метою запобігання втратам і збереження якості зерна;
- стимулювати експорт продукції з високою доданою вартістю, включно з напівфабрикатами та готовими харчовими товарами, замість виключно сировинного експорту.

Разом з тим, основним фактором, що наразі обмежує розвиток ринку пшениці в Україні, є військова агресія РФ, яка унеможливорює своєчасний і достатній експорт зернових, створюючи комплекс проблем, серед яких: наявність залишків невивезеного врожаю попередніх років, що зберігаються у сховищах;

- дефіцит потужностей для зберігання нового врожаю через пошкодження або руйнування складських об'єктів, особливо у зонах активних бойових дій;
- необхідність переорієнтації виробників на внутрішній ринок через

окупацію частини територій та обмежений доступ до земель, у тому числі через замінування і руйнування посівних площ;

- складнощі з транспортуванням зерна залізницею, обумовлені різницею колійної ширини з європейськими країнами, дефіцитом вагонів та обмеженими потужностями для перевантаження і зберігання за кордоном, що підвищує логістичні витрати і затримує отримання фінансових ресурсів виробниками.

До 2022 року близько 90% українського експорту зернових здійснювалося морським шляхом, тому з початком повномасштабної війни перехід на залізничні перевезення потребував термінових інфраструктурних рішень. Одним із стратегічних заходів стало будівництво зернових терміналів на кордонах із країнами ЄС (Польща, Румунія) для оптимізації перевантаження, прискорення логістичних процесів та забезпечення можливості інтеграції українських виробників у ф'ючерсні ринки, що сприяло підвищенню фінансової стійкості аграрного сектору.

Для подальшого зниження логістичних витрат та підвищення ефективності експорту необхідно:

- усунути бар'єри для приватних інвестицій у логістичну інфраструктуру через удосконалення державного регулювання та управління активами;
- продовжувати розширення використання річкового транспорту для внутрішніх перевезень;
- модернізувати залізничний транспортний парк, забезпечуючи прозорий доступ до вагонів у пікові місяці експорту;
- оптимізувати використання складів та перевантажувальних комплексів;
- зменшити надмірне використання автомобільного транспорту для перевезення зерна до портів.

У середньостроковій перспективі розвиток інноваційної логістики та модернізація інфраструктури сприятимуть не лише підвищенню експорту пшениці, а й створенню додаткових робочих місць, збільшенню доданої вартості та доходів державного та місцевих бюджетів. Комплексна реформа

державного регулювання повинна спрямовуватися на створення умов для ефективної діяльності приватних компаній в аграрній логістиці та залучення інвестицій у оновлення інфраструктури. Для комплексного розвитку зернового сектору необхідна координація між галузями, зокрема виробниками, переробними та тваринницькими підприємствами, транспортними і фінансовими установами, біржами та страховими компаніями. Реалізація державної цільової програми повинна забезпечити:

- підтримку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва;
- формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу та ресурсів;
- сприятливі умови для реалізації експортного потенціалу аграрного сектору [9].

Окремо слід акцентувати на переорієнтації експортної політики: замість щорічного експорту 30–40 млн т зерна пріоритет має бути на поставку продукції з високою доданою вартістю (5–10 млн т), що включає напівфабрикати та готові товари [9]. Це передбачає інвестиції у переробну галузь, розвиток внутрішнього виробництва і вихід на європейський ринок із продукцією глибокої переробки, що сприятиме економічній стійкості та міжнародній конкурентоспроможності України.

Висновки

Проведене дослідження показує, що Україна володіє значним потенціалом для збільшення виробництва та експорту зернових культур, зокрема пшениці, завдяки високоякісним ґрунтам, сприятливим природним умовам, наявності кваліфікованих фахівців, розвиненій інфраструктурі зберігання та логістики. Водночас війна росії проти України суттєво ускладнила експорт, зменшила посівні площі в окремих регіонах, пошкодила складські та транспортні потужності, що призвело до затримок реалізації врожаю і збільшення логістичних витрат.

Стан ринку пшениці підкреслює необхідність державної підтримки його функціонування, розвитку наукових досліджень у сфері селекції та інноваційних технологій, залучення іноземних інвестицій, модернізації логістичної інфраструктури та стимулювання переробки зерна з метою створення продукції з високою доданою вартістю. Забезпечення ефективного перевантаження та транспортування зернових через кордони ЄС є ключовим фактором для підтримки конкурентоспроможності на світових ринках.

Розвиток ринку зернових, в тому числі пшениці, також потребує комплексного підходу, який поєднує міжгалузеву координацію, оптимізацію внутрішньої логістики, модернізацію транспортних потужностей і вдосконалення державного регулювання для залучення приватних інвестицій. Перехід від експорту сировини до поставок переробленої продукції дозволить підвищити економічну ефективність, створити додаткову вартість та сприяти інтеграції України в міжнародні ринки, зокрема ЄС.

У світовому контексті розвиток українського зернового сектору має стати складовою стабільного забезпечення продовольчої безпеки, що, поряд із підвищенням ефективності внутрішніх процесів та збереженням високої якості продукції, забезпечить довгострокову конкурентоспроможність України на глобальному ринку.

Список використаних джерел

1. Яценко О. М. Глобалізаційні детермінанти розвитку сировинних ринків. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 2 (19). С. 66-100.
2. Чорний В. Методика оцінки внутрішніх ризиків виходу підприємства на світовий ринок зерна. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 1. С. 50-57.
3. Діброва А. Д., Діброва Л. В., Крилов Я. О., Діброва М. А. Розвиток механізму регулювання ринку пшениці в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: науковий журнал*. 2016. № 244. С. 210-221.
4. Food and Agriculture Organization. FAOSTAT (2025). *Crops and livestock products*. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>
5. OECD-FAO Agricultural Outlook 2024-2033: report. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-fao-agricultural-outlook-2024-2033_4c5d2cfb-en.html
6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2025), *Outlook for Ukrainian agricultural market 2025 (January 2025)*. URL: <https://ucab.ua/files/2024/2025%20Outlook.pdf>
7. Босак А. О., Несміян Д. А. Перспективи забезпечення пшеницею країн Азії. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 11-13.
8. Голомша Н., Дзядикевич О. Перспективи світового ринку зерна. *Економіка АПК*. 2016. № 8. С. 49-52.
9. Чому Україна має проблеми з експортом аграрної продукції. *Кореспондент.net*, 26.04.2023. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4584537-chomu-ukraina-maie-problemy-z-eksportom-ahrarnoi-produktsii>
10. Лачан Т., Сааков В. Чому експорт зернових з України такий млявий? – DW – 15.08.2022. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/popri-zernovij-koridor-eksport-zernovih-z-ukraini-dosi-mlavij/a-62811221>.

11. Рейтинги експортерів та виробників агропродукції України та світу. Latifundist.com. URL: <https://latifundist.com/rating>.
12. Світові ціни на пшеницю (NYMEX, Нью-Йорк). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/wheat>.
13. Серебрякова Х. Проміжні підсумки 2022/23 МР: порушена логістика та російська пшениця витіснили Україну на ключових ринках. АПКІнформ. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1532744>
14. Chew P., Soccio M. Asia-Pacific: agricultural perspectives. RaboResearch – Economic Research. URL: <https://economics.rabobank.com/publications/2016/february/asia-pacific-agricultural-perspectives/>.
15. Commodity. TRADING ECONOMICS | 20 million INDICATORS FROM 196 COUNTRIES. URL: <https://tradingeconomics.com/commodity>.
16. Education cme group. CME GROUP. URL: <https://www.cmegroup.com/education.html?redirect=-/education/index.html>.
17. Grain: World Markets and Trade. USDA Foreign Agricultural Service. April 2025. URL: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2025-04/grain.pdf>
18. Milling wheat / ble de meunerie | euronext exchange live quotes. Site home page - Euronext exchange Live quotes. URL: <https://live.euronext.com/en/product/commodities-futures/EBM-DPAR>.
19. The observatory of economic complexity | OEC. OEC - The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world>
20. Tripoli. Українська група компаній Alebor Group розпочали прийом та сушку кукурудзи. Трипілля – ціна на зерно, каталог фермерів та зернотрейдерів. URL: <https://tripoli.land/ua/news>.
21. What does export? | OEC. OEC – The Observatory of Economic Complexity. URL: https://oec.world/en/visualize/tree_map.
22. World integrated trade solution (WITS) | data on export, import, tariff, NTM. World Integrated Trade Solution (WITS) | Data on Export, Import, Tariff, NTM. URL: <https://wits.worldbank.org>.